

Неліпа Дмитро Васильович

Доктор політичних наук, професор,

заступник декана з навчальної роботи філософського факультету

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-5363-3990>

e-mail: nelipa_dv@ukr.net

**СУЧАСНІ ЕТНОПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ В АФРИЦІ
ТА АЗІЇ: ПРИЧИНИ, ДИНАМІКА ТА НАСЛІДКИ
(КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ)**

Резюме

Стаття присвячена поглибленому порівняльному аналізу сучасних етнополітичних конфліктів в Африці та Азії, які залишаються визначальними осередками глобальної нестабільності та суттєво впливають на політичну архітектуру, гуманітарну безпеку та регіональні моделі розвитку. Систематизовано ключові структурні, політичні, економічні та культурно-релігійні чинники, що детермінують конфліктогенність двох континентів: колоніальну спадщину зі штучними кордонами, кризи державності, нерівномірний доступ до ресурсів, сегментованість політичних інститутів, а також специфіку етнічної та релігійної мобілізації. Підкреслюється, що етнополітичні суперечності рідко виникають ізольовано — вони формуються на перетині історичної фрагментованості, економічної маргіналізації та зовнішнього втручання, що робить конфлікти тривалими, стійкими та важкими для врегулювання.

Розкрито динаміку перебігу конфліктів — від латентної напруги та символічної мобілізації до відкритого насильства, інтернаціоналізації та інституціоналізації протистояння. Порівняльний аналіз демонструє, що для Африки характерні різкі, вибухові ескалації та домінування ресурсно-владних факторів, тоді як для Азії — поступове нагромадження напруги, глибока ідеологізація та системний вплив великих держав. На цій основі автором показано, що траєкторії конфліктів визначаються не лише

об'єктивними чинниками, а й специфічною конфігурацією політичних режимів та можливостями держав контролювати периферію.

Особливу увагу приділено інституційним механізмам мирного врегулювання. Проаналізовано ефективність міжнародних місій, регіональних організацій, угод про розподіл влади, автономних адміністративних моделей, перехідного правосуддя та програм постконфліктного розвитку. Доведено, що африканські моделі спираються на широку залученість зовнішніх акторів, тоді як азійські — на централізований контроль та обмеження зовнішнього впливу. Висновується, що дієвість миробудівництва залежить від поєднання інклюзивних політичних реформ, реальної участі конфліктних груп у прийнятті рішень та економічної інтеграції периферій.

Ключові слова: етнополітичний конфлікт; Африка; Азія; мобілізація; миробудівництво; інституційні механізми; порівняльний аналіз.

Вступ

Етнополітичні конфлікти в Африці та Азії залишаються одним із ключових чинників глобальної нестабільності, значно впливаючи на політичну динаміку, гуманітарну ситуацію та регіональні безпекові архітектури. Складна мозаїка етнічних груп, колоніальна спадщина зі штучно встановленими кордонами, нерівномірний доступ до ресурсів, слабкість державних інституцій та конкуренція еліт перетворюють потенційні соціокультурні суперечності на затяжні конфлікти різної інтенсивності. У Африці це проявляється в конфліктах у Судані, Ефіопії, Нігерії, Руанді чи Мозамбіку; в Азії — у М'янмі, Шрі-Ланці, Афганістані, Південній та Центральній Азії. Водночас міжнародні організації, регіональні союзи та національні уряди демонструють різну ефективність у реагуванні на них, що створює потребу в порівняльному аналізі причин, динаміки та інституційних механізмів їхнього врегулювання. Таким чином, дослідження є актуальним як у теоретичному, так і в прикладному вимірі, адже дає змогу зрозуміти спільні патерни конфліктогенності та окреслити потенційні моделі миробудівництва.

Метою статті є комплексний порівняльний аналіз етнополітичних конфліктів в Африці та Азії з акцентом на їхні ключові причини, етапи ескалації та деескалації, а також інституційні відповіді міжнародних, регіональних і національних акторів. Для реалізації поставленої мети можемо визначити такі завдання: проаналізувати структурні, політичні, економічні та культурні чинники виникнення етнополітичних конфліктів у двох регіонах; дослідити динаміку перебігу конфліктів у порівняльній перспективі, виокремивши спільні та відмінні риси; оцінити ефективність інституційних механізмів врегулювання та миробудівництва, запропонованих

міжнародними організаціями та національними урядами, і сформулювати шляхи їхнього вдосконалення.

Методи дослідження

Методологічну основу статті становить комплексний порівняльно-аналітичний підхід, що поєднує структурно-функціональний аналіз, інструменти політичної конфліктології та елементи регіональних студій. Для виявлення причин і динаміки етнополітичних конфліктів використано структурний аналіз державності, ресурсних моделей та ідентичнісних систем у Африці й Азії. Застосовано метод порівняльних кейсів (comparative case study), що дозволяє зіставити конфлікти різної природи — від ресурсних до релігійно-етнічних — і виявити їхні спільні закономірності. Дескриптивно-аналітичний метод використано для систематизації інституційних механізмів врегулювання, тоді як інституціональний аналіз дав змогу оцінити ефективність міжнародних, регіональних та внутрішньодержавних інструментів впливу. У роботі залучено емпіричні дані з офіційних звітів ООН, Африканського Союзу, ASEAN, урядових документів, а також аналітичних центрів та наукових публікацій, що забезпечило всебічний та репрезентативний характер дослідження.

Результати дослідження

Одним із фундаментальних чинників етнополітичної конфліктності в Африці та Азії є структурна неоднорідність держав, що сформувалися упродовж колоніального та постколоніального періодів. У більшості африканських країн кордони були встановлені без урахування етнічних, мовних або релігійних меж, що призвело до штучного поєднання конкуруючих груп або до розриву історично єдиних спільнот між різними державами. Тому і не дивно, зауважує О. Маруховська-Картунова, що окремі спільноти можуть поступово втрачати власну ідентичність через довготривалу ерозію, що виникає тоді, коли їхні індивідуальні члени маргіналізуються або асимілюються домінантними групами. Водночас, як наголошують американські дослідники, для пояснення сучасних етнополітичних конфліктів принциповим є те, що зовнішній тиск на етнічну групу, як правило, посилює відчуття її колективної належності [1, с. 239].

Особливо помітно це у регіонах Сахелю, Східної Африки, Нігерії та Ефіопії, де кордони перетинають стародавні племінні ареали. В Азії ситуація частково інша: більшість держав мають давні державницькі традиції, але й тут колоніальна присутність та імперські політики залишили складні регіональні суперечності — наприклад, спадщина Британської Індії, розділення Кашміру, етнорелігійні лінії у М'янмі чи фрагментованість Афганістану. Тобто структурна конфліктність обох регіонів пов'язана як з

історичними імперськими практиками, так і зі слабкістю державних інститутів на етапі модерного націєтворення.

Другим ключовим чинником є криза політичної інтеграції. У багатьох африканських і азійських державах процес інституціоналізації національних політичних спільнот був ускладнений тим, що етнічні групи не сприймали центральну владу як легітимну. В Африці автократичні режими нерідко опиралися на одну домінуючу етнічну групу (наприклад, у Руанді до 1994 р., у Кенії перших десятиліть незалежності, у колишньому Заїрі), що провокувало маргіналізовані групи до мобілізації та збройного спротиву.

В Азії частина конфліктів має релігійно-політичний вимір (Шрі-Ланка — сингали й таміли; М'янма — бірманці, рохінджа й інші етнічні меншини), тоді як у Центральній Азії конфлікти виникають через поєднання плеємінної структури влади та слабкої державної адміністрації (Афганістан, частково Таджикистан у 1990-х). Центральним моментом є те, що політичні інститути не виконують функції інклюзивного управління, що перетворює конкуренцію за владу на етнополітичну боротьбу. Як результат, слушно підкреслює А. Шаповалова, одним із найбільш загрозливих проявів сучасної конфліктності є її фрагментація: понад половина держав, які пережили збройні протистояння, нині мають справу з двома чи більше окремими внутрішньодержавними конфліктами, а в дев'яти країнах кількість таких осередків сягає трьох і більше. Зростання активності збройних угруповань виступає ключовим чинником виникнення нових спалахів насильства та затягування вже існуючих конфліктів, причому конфлікти за участю недержавних акторів стають домінуючою формою сучасного насильства [2, с. 207].

Не менш значущими є економічні чинники, які часто виступають каталізаторами конфліктів. В Африці значна частина зіткнень пов'язана з доступом до природних ресурсів — нафти, алмазів, золота, рідкісних металів, а також із конкуренцією за орні землі, воду та пасторальні угіддя. Це особливо помітно в Нігерії (дельта Нігеру), ДР Конго, Малі, Південному Судані та Центральноафриканській Республіці. Етнічні групи, які контролюють ресурси, отримують політичні переваги, що породжує нерівність та мобілізацію з боку інших груп. В Азії економічні причини конфліктів також тісно пов'язані з нераціональним розподілом ресурсів — від родючих земель у Південно-Східній Азії до водних ресурсів Південної Азії, від доступу до корисних копалин у М'янмі або Папуа — Новій Гвінеї до економічної маргіналізації окремих груп у Китаї чи Індії. Економічні нерівності набувають етнічного забарвлення, перетворюючи соціально-класові протиріччя на ідентичнісні конфлікти.

Культурні та релігійні чинники також відіграють суттєву роль. У багатьох країнах Африки релігійна ідентичність накладається на етнічну, формуючи багаторівневі лінії конфліктності — приклади можна знайти у Нігерії (мусульмани Півночі та християни Півдня), Ефіопії (релігійна мозаїка, що посилює етнічні протиріччя), Мозамбіку (сутички між християнськими і мусульманськими громадами). В Азії релігійний фактор інколи домінує над етнічним — як у випадку конфлікту між буддистами та мусульманами у М'янмі, між сунітами і шіїтами в окремих регіонах Близького Сходу, або між індуїстами і мусульманами в Індії. Особливість Азії в тому, що релігія нерідко інтегрована у державну ідеологію (наприклад, у Пакистані чи Ірані), тоді як в Африці вона частіше виступає елементом локальної ідентичності. Це зумовлює відмінну логіку мобілізації та радикалізації — в Африці переважає локалізована конфліктність, в Азії — ідеологізована й інституційно закріплена.

Окремої уваги потребує фактор зовнішнього втручання, який у багатьох випадках є не лише тлом, а й безпосередньою причиною конфліктів. В Африці це — участь сусідніх держав або міжнародних акторів, які підтримують окремі групи для здобуття впливу чи доступу до ресурсів адже глобалізація істотно впливає на динаміку етнополітичних процесів та на характер системних трансформацій українського суспільства. Для сучасного етапу є характерним поєднання інтеграції держави в новий глобальний порядок із паралельним посиленням націоналістичних і сепаратистських тенденцій [3]. У Азії часто діє логіка великих геополітичних акторів: Китай, Індія, Пакистан, Іран, Туреччина та інші держави використовують етнічні конфлікти для зміцнення регіональних позицій. Таким чином, конфліктність формується на перетині внутрішніх структурних слабкостей і зовнішніх інтересів, що робить її стійкою та важко подоланною.

Узагальнюючи, етнополітичні конфлікти в Африці та Азії мають спільні першопричини — історично зумовлену фрагментованість суспільств, слабкість державних інститутів, соціально-економічну нерівність та конкуренцію за ресурси. Однак динаміка їх виникнення та інтенсивність збройних зіткнень значною мірою залежать від специфічних політичних режимів, глибини релігійно-культурних розмежувань і залучення зовнішніх акторів. Саме порівняння цих факторів дає змогу ідентифікувати загальні закономірності та специфічні механізми відтворення конфліктності у двох регіонах.

Розглянемо динаміку перебігу етнополітичних конфліктів в Африці та Азії. Зауважимо, що вона відзначається складною багаторівневістю, у якій ескалація та деескалація відбуваються не лінійно, а циклічно, часто з поверненням до попередніх фаз. Для обох регіонів характерні схожі етапи розвитку конфлікту — латентна напруга, мобілізація груп, перехід

до насильства, інтернаціоналізація конфлікту та його інституціоналізація. Водночас специфіка політичних режимів, структурні особливості державності та зовнішнє втручання створюють різні траєкторії перебігу цих конфліктів, оскільки у процесі вирішення питань, що постають перед національними меншинами під час їх інтеграції в іноетнічне середовище, ключову роль мають відігравати органи державного управління, відповідальні за формування та реалізацію політики у сфері міжнаціональних відносин. Ефективність влади в оперативному реагуванні на виклики й проблеми, що виникають у сфері етнонаціональних взаємодій, суттєво визначає рівень запобігання можливим конфліктним ситуаціям [4, с. 5].

Першим етапом більшості етнополітичних конфліктів є наростання латентної напруги, коли суперечності між групами існують у фоновому режимі, але ще не переходять у відкриту конфронтацію. В Африці цей етап часто пов'язаний із суперечками щодо землі, доступу до води або ресурсів, а також з нерівним представництвом у владних структурах. У Нігерії, наприклад, суперечності між фулані (кочовими пастухами) та землеробськими громадами йоруба або тіва можуть існувати десятиліттями у формі періодичних локальних інцидентів. В Азії натомість латентність пов'язана з історичними образами, релігійними наративами і питаннями ідентичності — як, наприклад, у М'янмі, де дискримінаційна політика щодо рохінджа тривала десятиліттями до переходу в масове насильство 2016 — 2017 років. Латентна фаза в обох регіонах характеризується слабкими механізмами врегулювання, політизацією ідентичностей та накопиченням недовіри.

Другий етап — мобілізація етнічних або релігійних груп, яка відбувається тоді, коли загострення суперечностей отримує політичне оформлення. В Африці мобілізація найчастіше ініціюється місцевими елітами або збройними угрупованнями, які використовують конфліктні наративи для зміцнення власної позиції. Прикладом є ДР Конго, де локальні міліції («маї-маї») формуються на основі етнічної приналежності та діють як «захисники» своїх громад. В Азії мобілізація часто пов'язана з націоналістичними або релігійними рухами. У Шрі-Ланці LTTE (Тигри визволення Таміл-Іламу) створили широкомасштабну мережу етнічної мобілізації на основі ідеї самовизначення тамільського народу. У М'янмі буддистські націоналістичні організації мобілізують населення проти мусульман, використовуючи страх перед «демографічною загрозою». Мобілізаційні процеси в обох регіонах є сигналом переходу від латентного напруження до більш організованої конфронтації.

Третій етап — перехід до масового насильства, який пов'язаний із радикалізацією дискурсів та слабкістю державних інституцій. В Африці перехід до насильства часто здійснюється різко, коли локальні конфлікти швидко переростають у регіональні війни, як це сталося у Руанті (1994),

Судані (Дарфур, 2003 —), чи Ефіопії (Тиграї, 2020 — 2022). Тому дійсно саме нав'язані згори страх і ненависть, а не природні етнічні відмінності, змушують людей переходити до застосування насильства. Групи населення можуть відчувати побоювання чи роздратування щодо інших спільнот з різних причин — особливо тоді, коли соціально-економічні трансформації дають переваги окремим групам. Однак навіть за таких умов конкуренція та почуття образи на низовому рівні зазвичай не переростають у міжгрупові зіткнення без відповідного імпульсу від владних інституцій [5, с. 84]

В Азії насильство зазвичай має структурованіший характер — його супроводжує чітка політична програма (сепаратизм, автономія, релігійні вимоги). Наприклад, в Афганістані або на Філіппінах насильство довгий час зберігається у формі низькоінтенсивних, але стійких бойових дій. В Азії також характерна більша роль регулярних армій у проведенні каральних операцій проти етнічних меншин, тоді як в Африці державні сили часто не мають достатнього контролю над територією. У результаті механізм переходу до насильства в Африці здебільшого хаотичний, тоді як в Азії — інституціоналізований.

Четвертим етапом є інтернаціоналізація конфлікту, коли до протистояння залучаються зовнішні актори. В Африці зовнішнє втручання часто здійснюється через підтримку різних збройних груп сусідніми державами або міжнародними корпораціями, зацікавленими в доступі до ресурсів. У регіоні Великих Африканських озер конфлікти ДР Конго, Руанди та Бурунді фактично утворили єдину зону взаємопов'язаних воєн, у яких брали участь до дев'яти держав. В Азії інтернаціоналізація має іншу природу: вона частіше пов'язана з геополітичним суперництвом великих держав. Наприклад, конфлікт в Афганістані став ареною для конкуренції США, Пакистану, Ірану, Росії та Китаю; у Кашмірі тривале суперництво Індії та Пакистану перетворило локальний етнополітичний конфлікт на ядерне протистояння. Таким чином, у Африці інтернаціоналізація частіше є горизонтальною (сусідні держави), а в Азії — вертикальною (великі держави та глобальні актори).

П'ятий важливий етап — затяжна фаза конфлікту, коли боротьба переходить у форму «замороженого» або «повільного» протистояння. В Африці затяжні конфлікти часто пов'язані з відсутністю ефективного контролю над територіями та наявністю великої кількості некерованих збройних груп. У Сомалі, ЦАР або східному Конго протистояння може тривати десятиліттями з періодичними спалахами. В Азії затяжний характер конфліктів пов'язаний із високим рівнем інституціоналізації насильства: повстанські рухи (наприклад, у М'янмі, на Філіппінах або в Індії) створюють власні паралельні адміністрації, суди та системи оподаткування.

Унаслідок цього конфлікт не лише триває, а й відтворюється через покоління, інтегруючись у політичну культуру групи.

Шостий етап — часткова або повна інституціоналізація конфлікту, коли його логіка закріплюється в політичних структурах. В Африці це може проявлятися у формі розподілу влади за етнічним принципом (Ліванська модель у Судані, угода в Кенії після кризи 2007 — 2008 рр.). В Азії інституціоналізація часто відбувається через автономні регіони або спеціальні адміністративні зони: прикладом є особливий статус Мінданао (Філіппіни) або тибетська й синьцзянська автономії в Китаї. Інституціоналізація рідко вирішує конфлікт повністю, але закріплює механізми керованої напруженості.

Порівняння динаміки конфліктів у двох регіонах дозволяє зробити кілька ключових висновків:

- по-перше, конфлікти в Африці мають тенденцію до різкої, вибухової ескалації, тоді як в Азії частіше відбувається повільне, але глибоке накопичення конфліктних тенденцій;

- по-друге, зовнішній фактор в Африці менш системний, тоді як в Азії він структурно інтегрований у саму логіку конфлікту;

- по-третє, механізми відновлення миру в Африці більше залежать від міжнародних сил, тоді як в Азії — від внутрішньорегіональних балансів.

Отже, динаміка етнополітичних конфліктів в Африці та Азії демонструє як спільні універсальні закономірності, так і глибокі регіональні відмінності, що мають враховуватися під час розробки ефективних стратегій миробудівництва та інституційних реформ, адже глобалізація здатна трансформувати етнонаціональні ідентичності, змінюючи способи, якими спільноти усвідомлюють своє місце у світі та вибудовують взаємини з іншими групами. Такі зміни можуть провокувати або поглиблювати конфлікти, засновані на етнічних чи національних відмінностях, і водночас актуалізують потребу у нових підходах до врегулювання конфліктів та забезпечення стійкої міжетнічної взаємодії [6].

Інституційні механізми врегулювання етнополітичних конфліктів в Африці та Азії формуються під впливом історичних, політичних та регіональних особливостей кожного континенту. Хоча спектр інструментів — від міжнародних миротворчих операцій до внутрішньодержавних конституційних реформ — загалом схожий, їхня ефективність суттєво різниться. Для Африки характерним є сильне залучення зовнішніх акторів, тоді як в Азії домінує внутрішньорегіональна логіка стабілізації та централізований державний контроль. Розгляд інституційних відповідей у порівняльному аспекті дає змогу визначити, які моделі мають найвищий потенціал для забезпечення тривалого миру.

Першим блоком є міжнародні миротворчі місії, які мають різний ступінь присутності на двох континентах. В Африці місії ООН (UNMIS, MONUSCO, UNAMID та ін.) відіграють вирішальну роль у стабілізації конфліктогенних зон. Організація Об'єднаних Націй часто залишається єдиним актором, здатним забезпечити базову безпеку, гуманітарну підтримку та моніторинг прав людини. Проте ефективність таких місій обмежується слабкістю державних інститутів, відсутністю стійкого контролю над територіями і множинністю збройних груп. В Азії ж масштабних місій ООН суттєво менше: більші держави регіону воліють не допускати зовнішнього втручання у внутрішні конфлікти, зокрема Китай, М'янма, Індія чи Пакистан. Наприклад, конфлікт у Кашмірі формально має спостережну місію ООН (UNMOGIP), але вона має вкрай обмежені повноваження. Таким чином, міжнародне миротворення в Африці є глибоким та системним, а в Азії — мінімальним та переважно символічним.

Другим типом інституційної відповіді є регіональні механізми безпеки. В Африці ключову роль відіграють Африканський Союз (АС) та субрегіональні організації, такі як ECOWAS, IGAD або SADC. Вони здійснюють медіацію, санкційний тиск, спостереження за виборами та, у виняткових випадках, збройне втручання (як у Гамбію у 2017 році або у підтримку Сомалійської федеральної адміністрації). Ефективність таких механізмів зростає, коли вони діють у координації з ООН та ключовими зовнішніми партнерами. В Азії регіональні механізми є значно слабшими через відсутність колективної безпекової структури. АСЕАН дотримується принципу невтручання, що блокує можливість активної медіації навіть у випадку серйозних порушень прав людини (наприклад, кризи рохінджа у М'янмі організація не змогла повноцінно врегулювати). Південноазійська асоціація SAARC мало впливає на конфлікти між її членами, оскільки Індія та Пакистан блокують більшість ініціатив. Отже, регіональний рівень в Африці має значно вищу функціональність, ніж в Азії, хоча й не завжди демонструє довготривалу ефективність.

Третім інституційним блоком є внутрішньодержавні конституційні та політичні реформи, спрямовані на інклюзивність владних структур. В Африці важливим механізмом є угоди про розподіл влади (power-sharing), які передбачають включення представників різних етнічних груп у ключові державні органи. Наприклад, в Кенії після політичної кризи 2007 — 2008 рр. була створена широка коаліція, що включала опонентів, а в Південному Судані угоди між урядом та повстанцями передбачили квотний розподіл посад. Проте хоча такі угоди тимчасово знижують рівень насильства, вони часто не вирішують глибинні проблеми, оскільки зберігають етнічну сегментацію політики. В Азії внутрішні реформи частіше пов'язані з наданням автономії: індійський штат Джамму та Кашмір, автономні регіони у Китаї

(Сінцзян, Тибет), автономні округи у М'янмі або мусульманська автономія на Мінданао. Проте ефективність автономності залежить від реальних повноважень місцевої влади: у багатьох випадках автономія існує формально, але ключові рішення приймаються центральним урядом. Таким чином, африканські моделі тяжіють до коаліційності, а азійські — до централізованої автономії.

Окремої уваги потребують перехідне правосуддя та механізми національного примирення. В Африці найбільш відомими прикладами є Комісія правди та примирення у Південній Африці та подібні ініціативи у Руанді (система гакайя), Сьєрра-Леоне чи Ліберії. Ці інститути були спрямовані на відновлення довіри та подолання колективних травм, хоча їхня ефективність варіюється. У Азії механізмів перехідного правосуддя значно менше, оскільки держави рідко визнають необхідність публічного перегляду воєнних злочинів. Частина країн (наприклад, Шрі-Ланка після завершення громадянської війни 2009 року) формально декларує створення комісій, але їхня діяльність залишається обмеженою. Це знижує здатність суспільства переходити до постконфліктної інтеграції. Таким чином, у Африці механізми примирення мають більш виражений і структурований характер, тоді як в Азії вони фактично відсутні на рівні глибоких інституційних практик.

П'ятий інституційний блок — економічні програми постконфліктного відновлення та розвитку. В Африці такі програми зазвичай реалізуються у співпраці з міжнародними донорами: Світовим банком, ЄС, ПРООН, Африканським банком розвитку. Вони спрямовані на відновлення інфраструктури, підтримку громад, демобілізацію та реінтеграцію колишніх комбатантів. Проте успішність таких програм залежить від рівня корупції, дієздатності державних інститутів і безпекової ситуації. В Азії економічні програми часто керуються центральними урядами та мають стратегічний характер, спрямований на інтеграцію конфліктних регіонів у національну економіку (наприклад, китайські інвестиції у Сінцзян або національні програми розвитку Мінданао). Ефективність цих програм відзначається стабільністю фінансування, але знижується через недовіру місцевих громад до уряду та непрозорість управління.

Порівнюючи ефективність інституційних механізмів, можна виокремити кілька тенденцій:

- по-перше, Африка демонструє більшу відкритість до зовнішнього втручання і багаторівневої інституційної присутності, але результати часто є непослідовними через слабкість державності;

- по-друге, Азія демонструє більш стабільні, але менш інклюзивні моделі врегулювання, які опираються на централізований контроль і силове домінування;

- по-третє, найбільш ефективними у довгостроковій перспективі виявляються моделі, які поєднують інклюзивні політичні реформи, економічні програми та механізми примирення.

Таким чином, інституційні відповіді на етнополітичні конфлікти в Африці та Азії є різними за структурою та логікою дії, але їхній аналіз засвідчує, що жодна модель не є універсальною. Успіх врегулювання залежить від здатності поєднати зовнішню підтримку, внутрішні політичні реформи та реальну участь конфліктних груп у процесах прийняття рішень. Саме така складна багаторівнева конфігурація може забезпечити стійкий мир і запобігти відтворенню конфліктів у майбутньому.

Висновки

Проведене дослідження засвідчує, що етнополітичні конфлікти в Африці та Азії формуються під впливом комплексу взаємопов'язаних структурних, політичних, економічних та культурно-релігійних чинників, що поєднують колоніальну спадщину, кризу державності, нерівномірний доступ до ресурсів, етнічну сегментованість та втручання зовнішніх акторів. Порівняльний аналіз причин виникнення конфліктів показав, що хоча обидва регіони поділяють низку універсальних передумов конфліктогенності, їхня інтенсивність і форми ескалації значною мірою визначаються специфікою політичних режимів, характером етнічної та релігійної мобілізації, а також моделями взаємодії держав із периферіями. Аналіз динаміки конфліктів дав змогу встановити типовий цикл їх розвитку — від латентної напруги до мобілізації, переходу до насильства, інтернаціоналізації та інституціоналізації, — проте продемонстрував відмінності у темпах та механізмах ескалації: для Африки характерні різкі вибухові загострення та фрагментація акторів, тоді як Азія демонструє повільне накопичення напруги, високий рівень ідеологізації та визначальну роль великих регіональних держав.

Оцінка інституційних механізмів врегулювання підтвердила, що найвищу ефективність мають комплексні моделі, які поєднують інклюзивність політичних реформ, реальну участь конфліктних груп у прийнятті рішень, економічні програми інтеграції та довгострокові механізми примирення; водночас африканські системи тяжіють до зовнішнього миротворення, а азійські — до централізованого контролю та обмеженої участі міжнародних інституцій. Загалом дослідження демонструє, що розуміння спільних закономірностей і регіональних специфік етнополітичних конфліктів створює аналітичне підґрунтя для формування більш ефективних стратегій стабілізації, запобігання насильству та розбудови стійкого миру як у межах окремих держав, так і в ширших геополітичних просторах.

Список посилань

1. Маруховська-Картунова О. Етнополітичні конфлікти: де, коли і як бунтують етнічні групи. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2006. Вип. 29. С. 237-252.
2. Шаповалова А. М. Етнополітичні конфлікти в умовах глобалізації: сучасні виклики та динаміка. Політик: наук. журнал. 2025. Вип. 3. С. 203-209.
3. Андріяш В. І. Перспективи розвитку етнополітичних процесів під впливом глобалізації. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2013. № 12. Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=671>
4. Андріяш В. І. Державна етнополітика України в умовах глобалізації: монографія. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 328 с.
5. Кіссе А. Майбутнє етнічних. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2006. Вип. 30(1). С. 196-205.
6. Ортинська Н. В. Правова етнонаціональна політика у глобальних викликах транзитивного суспільства. Академічні візії. 2023. Вип. 26. Режим доступу: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1050>

References:

1. Marukhovska-Kartunova, O. (2006). Ethnopolitical conflicts: Where, when, and how ethnic groups rebel. *Scientific Notes of the I. F. Kuras Institute of Political and Ethnonational Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine*, (29), 237 – 252.
2. Shapovalova, A. M. (2025). Ethnopolitical conflicts under globalization: Contemporary challenges and dynamics. *Politicus*, (3), 203 – 209.
3. Andriiash, V. I. (2013). Prospects for the development of ethnopolitical processes under the influence of globalization. *Public Administration: Improvement and Development*, (12). <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=671>
4. Andriiash, V. I. (2013). *State ethnopolitics of Ukraine under globalization (Monograph)*. Mykolaiv: Petro Mohyla Black Sea National University Publishing House.

5. Kisse, A. (2006). The future of ethnicities. Scientific Notes of the I. F. Kuras Institute of Political and Ethnonational Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, 30(1), 196 – 205.
6. Ortynska, N. V. (2023). Legal ethnonational policy amid global challenges of a transitional society. Academic Visions, (26). <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1050>

Dmytro Nelipa

*Doctor of Political Sciences, Professor,
Deputy Dean for Academic Affairs, Faculty of Philosophy
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)
<https://orcid.org/0000-0002-5363-3990>
e-mail: nelipa_dv@ukr.net*

**CONTEMPORARY ETHNOPOLITICAL CONFLICTS IN AFRICA
AND ASIA: CAUSES, DYNAMICS, AND CONSEQUENCES
(A COMPARATIVE ANALYSIS)**

Abstract

The article offers an in-depth comparative analysis of contemporary ethnopolitical conflicts in Africa and Asia, which remain key loci of global instability and significantly shape political architectures, humanitarian security, and regional development models. The study systematizes the principal structural, political, economic, and cultural-religious factors that determine the conflict potential of the two continents, including colonial legacies with artificial borders, crises of statehood, unequal access to resources, segmentation of political institutions, and the specific dynamics of ethnic and religious mobilization. The author emphasizes that ethnopolitical tensions rarely emerge in isolation; rather, they arise at the intersection of historical fragmentation, economic marginalization, and external interference, making these conflicts protracted, resilient, and difficult to resolve.

The article examines the dynamics of conflict development — from latent tension and symbolic mobilization to open violence, internationalization, and institutionalization of confrontation. The comparative analysis demonstrates that African conflicts are characterized by abrupt, explosive escalations and the predominance of resource- and power-driven factors, whereas Asian conflicts tend to evolve through gradual accumulation of tensions, deep ideological framing, and the systemic influence of major regional powers. On this basis, the author argues that the trajectories of conflicts are shaped not only by structural determinants but also by the specific configurations of political regimes and state capacities to control peripheral territories.

Special attention is paid to institutional mechanisms of peaceful settlement. The study evaluates the effectiveness of international missions, regional organizations, power-sharing arrangements, autonomous administrative models, transitional justice instruments, and post-conflict recovery programs. It is emphasized that African models rely heavily on broad external engagement, while Asian approaches prioritize centralized state control and the limitation of outside influence. The article concludes that the effectiveness of peacebuilding depends on the combination of inclusive political reforms, meaningful participation of conflict-affected groups in decision-making, and economic integration of peripheral regions.

Keywords: ethno-political conflict; Africa; Asia; mobilization; peacebuilding; institutional mechanisms; comparative analysis.

Стаття надійшла до редакції 11.11.25

© *Неліна Д. В., 2025*